

Запорожці (скорочено)

Іван Нечуй-Левицький

Над Дніпром, біля порогів, у Старому Кодакі жив молодий лоцман **Карпо Летючий** — нащадок запорожців. Він був високий, чорнявий, вродливий і сміливий. Ще змалку батько брав його на байдаки й плоти, тому Карпо чудово знав усі пороги, проходи й камені. Лоцманський отаман **Іван Музика** дуже довіряв хлопцеві й, попри молодий вік, настановив його дядьком.

Одного разу до порогів приплив великий байдак багатого купця. Купець попросив найкращого лоцмана, і отаман доручив судно Карпові. Байдак підготували до небезпечного переходу, гребці помолилися. Перед відплиттям Іван Музика пообіцяв Карпові, що за щасливе повернення віддасть йому найдорожче, що має. Карпо зрозумів натяк: він давно кохав отаманову красуню-дочку **Олесю**.

Спочатку все йшло добре. Байдак успішно минув Кодацький, Звонецький, Сурський і Лохманський пороги. Попереду був найстрашніший — **Ненаситець, або Дід**, із дванадцятьма кам'яними лавами. Карпо правильно направив судно на прохід, але раптом збоку подув сильний вітер і зніс байдак. Судно черкнулося об Зелений камінь, а біля каменя Крутька стерно зламалося.

Байдак став некерованим. Вода кидала його між камінням, доки він не розбився об скелю. Частина судна зависла серед порога, а гребці трималися за мотузки. Знизу вже поспішали човни з лоцманами, щоб урятувати людей, однак Карпо думав лише про свою втрачену честь і про Олесю. Він вирішив, що після загибелі купецького байдака не зможе повернутися додому, і сам кинувся в бурхливу воду.

Хвилі крутили Карпа й тягли вниз. Він утратив пам'ять, а коли опритомнів, то побачив себе на сухій скелі. Над головою замість неба була дивна **водяна стеля**: високо вгорі шумів і пінився Дніпро, а крізь воду виднілися сонце й синє небо. Карпо зрозумів, що опинився десь під Ненаситецьким порогом.

Навколо лежав дивовижний край із луками, садами, виноградом, квітами, галями й величезними скелями. Незабаром Карпо побачив двох незнайомців у високих шапках із червоними верхами та синіх кунтушах. Спершу він навіть не міг пригадати власного імені, лише сказав, що є лоцманом Летючим.

Незнайомці пояснили, що вони **запорожці**. Після зруйнування Січі козацькі характерники зачарували її, і Дніпро поглинув Січ разом із островом, гетьманом та козаками. Відтоді запорозьке товариство живе у цьому дивовижному підводному світі.

Козаки повели Карпа до гетьмана. Дорогою він побачив запорозькі курені, старих козаків, кобзаря, який співав давню думу про гетьманів і славні українські часи, та молодих запорожців, що танцювали козака. Усе навколо здавалося неземним: дерева й квіти ніби світилися зсередини, а самі козаки були високі, сильні й прекрасні.

Потім Карпо побачив козацьке кладовище. Біля кожної могили стояв білий кам'яний хрест, горів великий ставник, а в дубі біля могили був застромлений меч.

Запорожці проходили повз кладовище з непокритими головами й молилися.

Нарешті Карпа привели до другої, гетьманської частини Січі. Серед чудесного саду під зеленим дубом сидів **гетьман** — величезний, могутній і прекрасний. В одній руці він тримав широкий меч, у другій — золоту булаву, що сяяла, неначе сонце.

Почувши, що Карпо прибув з України, гетьман розчулився і почав розпитувати його про Батьківщину. Він хотів знати, чи пам'ятають там запорожців і гетьманів, чи розповідають про них священники, вчені люди або кобзарі. Карпо відповів, що про козаків ще трохи розповідають старі люди та кобзарі, але загалом пам'ятають мало.

Гетьман спитав також, як тепер живеться людям в Україні, чи залишилися там ляхи, москалі та євреї, чи є ще татари. Карпо відповів, що ляхи, москалі й євреї є, про татар уже не чути, а чи краще тепер живеться народові, він не знає.

Засмучений гетьман вирішив разом із козаками помолитися за Україну. Запорожці рушили до своєї церкви. Нею був величезний **золотий хрест**, який вони, за словами козаків, забрали із собою із Запорожжя, бо боялися, що після зруйнування Січі навіть хреста там не залишать.

Біля хреста Карпо почув надзвичайно гарний дівочий голос. Поруч росла калина, а під нею блищала криничка. Гетьман і все товариство стали на коліна й почали молитися. Від могутньої молитви затремтіла земля, заревли пороги, а дівочий голос із калини заспівав ще сумніше.

Після молитви один із старих характерників набрав із криниці води й тричі бризнув на калину. Кущ почав перетворюватися на дівчину: ягоди стали прикрасами й рум'янцями, білий цвіт — лицем і сорочкою, а криничка перетворилася на відра в її руках.

Карпо остовпів: дівчина була надзвичайно схожа на його Олесю. Побачивши її, він раптом згадав і власне ім'я, і аварію, і все своє минуле. Та дівчина сказала, що вона не Олеся, а **Маруся Музиківна**.

Характерник пояснив її історію. Сто років тому Маруся покохала гетьмана. Вона сама припливла човником на запорозький острів і ступила на січову землю, хоча жінкам туди не дозволялося, а запорожцєві не годилося кохатися. За цей гріх Маруся була перетворена на калину й разом із зачарованою Січчю опинилася під Дніпром. Вона сто років спокутувала свій учинок. Рід Музиків тим часом продовжився в Україні, а Олеся, яку кохав Карпо, була вже представницею п'ятого покоління цього роду.

Гетьман наказав Марусі повернутися з Карпом в Україну. Якщо людям там живеться добре, вона мала залишитися й прожити свій людський вік. Якщо ж побачить, що народові погано, мусила повернутися до запорожців, знову стати калиною й співати їм про горе України.

Один із характерників перетворився на величезного орла, посадив на себе Марусю й Карпа та виніс їх крізь водяну стелю. Орел піднявся високо над Дніпром, і перед ними відкрилася вся Україна.

Щоб Карпо й Маруся краще побачили землю, орел наказав їм торкнутися хмари й потерти нею очі. Тоді вони побачили на українських землях дивні образи. Від Дніпра

далеко на захід звивалися жовті гадюки — орел пояснив, що це польські пани, які висмоктують сили з української землі. Великі клубки червів символізували шинкарів, які також наживаються на народі. Сіримі комахами по полях рухалося московське військо, у якому вже не було козаків.

Маруся запитала, куди ж поділися самі українці. Орел відповів, що вони не загинули й не були забрані татарами: народ **зачарований і спить**. Він прокинеться, коли з теплого краю повіє теплий вітер, принесе цілющу воду й окропить нею землю та людей.

Орел спустився неподалік місця, де колись стояла Запорозька Січ. Там уже майже нічого не нагадувало про козаків: могили заросли, на частині землі німецькі колоністи садили картоплю, а там, де колись відбувалися козацькі ради, паслася череда. Побачивши це, орел гірко заплакав, висадив Карпа й Марусю на берег, а сам полетів і кинувся в піну Ненаситецького порога.

Відпочивши біля Дніпра, Маруся почала пригадувати своє минуле. Вона розповіла Карпові, як колись брала воду біля річки й уперше побачила гетьмана, який пропливав човном із запорожцями. Маруся закохалася. Потім вона часто приходила до Дніпра, сподіваючись побачити його. Одного вечора гетьман гуляв на протилежному березі. Дівчина сіла в човен, перепливла до нього, вибігла на січову землю й обняла коханого. Після його поцілунку вона ніби заснула — і прокинулася лише через сто років.

Маруся попросила Карпа провести її до рідного **хутора Чаплів**, де колись жив її батько Петро Музика. Дорогою дівчина з подивом розглядала знайомий степ, який дуже змінився.

Спершу вони побачили велику череду добірної худоби й коней. Тварини були ситі, а пастухи — худі, босі й обірвані. На запитання Марусі ті відповіли, що худоба панська. Трохи далі паслася значно гірша людська худоба.

Замість старого хутора тепер існувало велике село **Чаплі**. Марусі сказали, що в Музиківці вже близько тридцяти хат. Навколо простягалися величезні поля пшениці, але вони належали не нащадкам козаків, а панам і ляхам. Великі баштани орендували євреї. Жита були панські, вівса — ляхівські, а людям залишалося лише трохи землі біля села.

Маруся дедалі більше сумувала. Вона пам'ятала часи, коли її батько мав вільний степ, худобу, коней і господарство, а тепер бачила зовсім інше життя.

Коли вони дійшли до Чаплів, Маруся побачила велику цукроварню, що належала ляхам, а також млини, один з яких був єврейський, інший — панський. Усе це було для неї незрозумілим і чужим.

Увечері Карпо й Маруся прийшли на Музиківку. Балку Маруся відразу впізнала. Там стояла невеличка хата, схожа на ту, де вона колись жила. У хаті сиділа стара жінка, надзвичайно подібна до Марусиної матері. Дівчина кинулася до неї, але жінка пояснила, що вона не її мати, а дружина **Василя Музики**.

Тепер Маруся остаточно усвідомила, скільки часу минуло. Стара розповіла, що Музики живуть тут із давніх часів, але родина дуже збідніла. За землю треба багато

платити, є різні податки й повинності, тому люди важко працюють, але нічого не мають. Значна частина колишньої Музичиної землі тепер належала панам і ляхам.

Маруся згадала зовсім іншу батьківську оселю: на стінах висіли рушніці, шаблі й пістолі, у господарстві були вівці, воли, корови, чудові коні, ставок, млинок, садок і пасіка. Тепер нащадки Музик жили так бідно, що не мали навіть корови.

Дівчина вийшла в садок, довго дивилася на степ і почала плакати. Біля криниці вона ще раз глянула на бідну хату, вишні та вечірнє небо й зрозуміла, що не може залишитися в такій Україні.

Маруся **знову перетворилася на калину**. На кущі одночасно з'явилися червоні ягоди й білий цвіт, а роса на листі стала її сльозами. Вода в криниці піднялася, вилилася через край і потекла балкою до Дніпра.

У той самий час у зачарованій Січі біля золотого хреста знову з'явився кущ калини й заблищала криничка. З калини залунав Марусин голос, але тепер її пісня була ще сумнішою. Гетьман і запорожці почули її, зрозуміли, що Маруся повернулася, і заплакали разом із нею.

Карпо ж дочекався ночі й потай повернувся до Старого Кодака, щоб дізнатися, що сталося після загибелі байдака. Вірний товариш розповів йому страшну правду: **Карпову батьківську хату та все майно продали, а гроші віддали купцеві за розбите судно**. Начальство постановило, що, коли Карпо повернеться, його мають покарати двомастами різками на скелі біля Ненаситця. Найболючішою була інша звістка: Олеся вже давно вийшла заміж за іншого лощмана.

Карпо заплакав біля рідної оселі. Тієї ж ночі він назавжди залишив свій край і подався **за синій Дунай**. Відтоді про нього більше ніхто нічого не чув. Люди так і вважали, що Карпо Летючий загинув у хвилях Ненаситецького порога.